

MODALITĂȚI DE EDUCAȚIE MORALĂ A ELEVILOR DIN CICLUL PRIMAR

Tatiana GÎNJU, dr., lect. univ.,
Facultatea de Științe ale Educației, Psihologie și Arte,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Abstract: *Moral education is a continuous process. Depending on the age of the children, on the content taught, teachers can select different ways of working with students regarding moral education. In addition to the general teaching-learning methods, there are also specific methods of moral education, being used for the formation of moral conscience or the formation of moral conduct.*

Keywords: *morals, moral education, ways, moral conduct, moral conscience.*

Educația morală reprezintă unul dintre conținuturile generale ale educației, alături de educația științifică/intelectuală, aplicativă/tehnologică, estetică și psihofizică. Importanța prioritară a *educației morale* rezultă din dimensiunea sa, cea mai profundă și mai extinsă. Pentru această trăsătură este considerată *educația însăși* [2].

Educația, fiind concepută ca factor și mediu sociocultural, oferă o dinamică crescândă schimbării omului – unica ființă având misiunea divină de a crea și a recepta. Educația, conform lui J. Dewey, nu este doar o pregătire pentru viață, *educația este viața însăși* [Apud 4].

Preocuparea noastră pentru acest subiect reiese din faptul că omul *nu se naște ființă morală, ci devine*, iar maniera cum devine *depinde de educația pe care o primește*. Astăzi evenimentele sociale decurg într-un ritm atât de rapid, încât unele aspect ale pedagogiei tradiționale necesită a fi adaptate la noile condiții. Pedagogia azi, nu poate fi limitată doar la semnificațiile de orientare, formare, dezvoltare a personalității, ci se extinde asupra factorilor de *schimbare și modelizare*.

Despre necesitatea prioritară a educației și devenirii morale a personalității au susținut marii pedagogi ai omenirii din *Evul mediu*, perioada renașterii, a realismului și cei din ultimele secole: J. Locke, J. J. Rousseau, J. A. Comenius, I. Cant, J. F. Pestalozzi, F. Froebel, J. F. Herbart, R. Ușinski, Tolstoi, Dm. Cantemir, Gh. Asachi, I. Creangă, M. Eminescu, Al. Mateevici ș.a.

Din perspectivă pedagogică, *educația morală* reprezintă activitatea de formare dezvoltare a conștiinței morale a personalității umane, proiectată și realizată la nivel teoretic și la nivel practic [9].

Astfel, obiectivele principale ale educației morale sunt:

1. formarea conștiinței morale;
2. formarea conduitei morale.

Conform definiției date de *Momanu M. conștiința morală* reprezintă acea proprietate a spiritului de a afirma judecăți normative spontane și imediate cu privire la valoarea morală a anumitor acte determinate [5, p. 72].

Același autor consideră că *conduita morală* reprezintă maniera de a ne comporta, în bine sau în rău; presupune acțiunea umană, condusă mintal și reglată de conștiința morală, care unește organic faptele psihice cu cele de comportament [5, p. 72].

Conform definiției date de *Voicu C. conduita morală* se referă la un ansamblu de acțiuni sau comportamente materiale sau simbolice, organizate în sisteme funcționale, formând o totalitate structurată pe principiul conexiunii inverse și având finalități implicit sau explicit adaptative [10].

Un principiu care trebuie respectat în cadrul procesului de învățământ este *principiul valorificării aspectelor pozitive ale personalității elevului*. Sensul acestui principiu rezultă din realitatea că fiecare personalitate dispune de o serie de însușiri pozitive de ordin fizic, intelectual, afectiv, moral. Profesorul are datoria de a identifica resursele interne pozitive ale elevului și de a le valorifica pentru a determina o schimbare în comportamentul acestuia [7, p. 7].

Conform opiniei lui *Cristea Sorin* metodologia educației morale include un ansamblu de metode și procedee care pot fi grupate la nivelul *a trei modele orientative* [2]:

1. *Modelul strategic* propune integrarea metodelor morale pe două coordonate fundamentale:

a. coordonata instruirii (teoriei) morale implică: *metode verbale*: expunerea morală (povestirea, explicația, prelegerea morală), conversația morală (dialogul moral, dezbateră etică), studiul de caz; *metode intuitiv-acționale*: exercițiul moral, exemplul moral;

b. coordonata conduitei (practicii) morale angajează două categorii de metode centrate pe evaluarea acțiunii morale: aprobarea-dezaprobară.

2. *Modelul instrumental* propune un număr apreciabil de metode morale raportate la obiective globale (de instruire morală – de acțiune morală): *explicația morală*, bazată pe „procedee” de stimulare și informare morală care pot fi preluate de la alte metode; *prelegerea morală*, bazată pe un volum de informare asigurat prin procedee expozitiv-verbale de tip demonstrație-pledoarie, conferințe, referate tematice; *convorbirea morală*, bazată pe procedee de dialog moral, dezbateră morală, povestire morală, comentariu moral; *exemplul moral*, cu procedee bazate pe exemple directe-indirecte, reale-imaginare; *analiza de caz*, bazată pe procedee de decizie, prezentare, analiză, dezbateră, recomandare morală; *exercițiul moral*, bazat pe două tipuri de procedee: procedee externe (ordine, dispoziție, îndemn, avertisment, apel, sugestie, lămurire, încurajare, stimulare prin recompense); procedee interne (exersarea propriu-zisă prin procedee de autoevaluare morală); *aprobarea morală*, bazată pe procedee și tehnici de laudă, recunoștință, recompensă; *dezaprobară morală*, bazată pe procedee și tehnici de observație, avertisment, ironie, reproș, sancțiune etc.

3. *Modelul sintetic* grupează metodele educației în raport de trei criterii pedagogice complementare:

a. după scopul prioritar angajat: *metode de receptare și înțelegere a valorilor și normelor morale*, exprimate conceptual și situațional: narațiunea morală, convorbirea morală, explicația morală, demonstrația morală, analiza de caz, reflecția morală; *metode de generare, consolidare și restructurare a conduitei morale*, exprimate în raport de context: exemplul moral, exercițiul moral, sancțiunea morală (pozitivă, negativă); *metode de autoconducere a personalității celui educat*: autoobservarea morală, autodirijarea morală, autoevaluarea morală;

b. după tipul de intervenție pedagogică: *metode de educație morală directă*: metode verbale; *metode de educație morală indirectă*: exemplul moral, sugestia morală, metode de educație morală la nivel de (micro)grup;

c. după modul de raportare a educatului la educator: metode bazate pe autonomia morală a educatului; metode morale dependente de adult.

În acest context, un rol deosebit în cadrul lecțiilor de EMS privind plâsmuirea unor suflete nobile, generoase, tolerante conform opiniei *Cara A.* se poate realiza prin [1, p. 12]:

a. revigorarea onora dintre metodele clasice (studiul de caz, metoda conversației, metoda simulării, metoda exercițiului);

b. metodologia centrată pe elev și pe propria-i acțiune, urmărindu-se promovarea metodelor activ-participative;

c. metodologia centrată pe grup, punându-se accentul în mod esențial pe promovarea metodelor interactive sau bazate pe interacțiunile și interrelațiile constituite în cadrul grupului (clasei) de elevi sau al echipei.

Același autor consideră că printre metodele utilizate în cadrul EMS evidențiem [1, p. 12]:

1. Metode de comunicare orală: povestirea; explicația; argumentarea; expunerea; conversația euristică; dezbateră.

2. Metode de comunicare scrisă: lectura explicativă; lectura și interpretarea textului; studiul individual.

3. Metode de cunoaștere a realității: observația; studiul de caz; exemplul.

4. Metode fundamentate pe acțiune: jocul didactic; dramatizarea; exercițiul moral etc.

Conform opiniei *M. Momanu*, cele mai cunoscute *metode specifice educației morale* sunt [5, p. 74]:

Nr.	Metoda	Trăsături caracteristice de bază
1.	Supravegherea	Oferă o bază pentru însușirea normelor morale. Supravegherea nu trebuie să intre în conflict cu libertatea și demnitatea elevului. Ca metodă de educație morală, implică nu doar o componentă constatativă, ci și una atitudinală: de a inhiba comportamentul imoral și de a stimula comportamentul moral.
2.	Exemplul	Răspunde nevoii elevului de a urma un model, de a imita un comportament. Șt. Bârsănescu distinge două categorii de exemple morale: marile exemple morale ale autorilor de sisteme morale, accesibile doar elevilor mai mari, care au capacitate de a analiza critic elementele doctrinale, de a exprima opinii, de a elabora judecăți morale și de a le argumenta; exemplele obișnuite din viața zilnică, accesibile elevilor mai mici, care le oferă prilejul formării reprezentărilor morale și al însușirii primelor idei morale.
3.	Metoda aprecierii și sancționării pozitive și negative	Aprecierea include judecata de valoare morală și poate fi: anticipativă, confirmativă și a posteriori. Ca metodă de educație morală, aprecierea constă în preluarea rezultatelor comportamentului moral și are o funcție ameliorativă, de corectare a conduitei. Aprecierea se completează cu sancțiunea pozitivă sau negativă care se aplică printr-o serie de procedee: lauda, aprobarea prin mimică, pantomime, gesturi de încurajare, exprimarea recunoștinței, recompense, ca procedee ale sancționării pozitive, și somația, muștrarea, pedeapsa, ca procedee ale sancționării negative.

În cadrul *Ghidului metodologic* pentru clasa a II-a sunt propuse spre valorificare în cadrul lecțiilor de EMS următoarele metode [7, p. 8]:

Nr.	Metoda	Trăsături caracteristice de bază
1.	Explicația morală	Cu ajutorul explicației morale dezvăluim conținutul valorilor moral-spirituale: adevărul, sinceritatea, încrederea, onestitatea, iubirea părinților față de copii și a copiilor față de părinți, buna vecinătate etc. În cadrul orelor de Educație moral-spirituală se va pune accentul pe explicarea modului în care trebuie respectată o cerință morală, pe motivația și necesitatea îndeplinirii ei, pe formarea criteriilor obiective de apreciere a faptelor din viața elevului și a colectivului. Pentru ca explicația morală să fie eficientă, este necesar ca aceasta să fie racordată la experiența de viață a elevului.
2.	Exemplu moral	Se bazează pe intuirea (sau imaginarea) unor modele ce întruchiează fapte sau acțiuni morale. Un rol deosebit îl are exemplul personal al profesorului, deoarece el educă nu doar prin ceea ce transmite elevilor, ci și prin întreaga lui personalitate, prin modelul pe care-l oferă în îndeplinirea datoriilor sociale și personale. De asemenea, o influență educativă îl au personajele textelor cu conținut moral, filmele, portretele personalităților istorice.
3.	Povestirea morală	Constă în relatarea, prezentarea unor întâmplări și fapte reale sau imagine cu semnificații moral-spirituale într-un limbaj expresiv, cu scopul de a-i ajuta pe elevi să desprindă concluzii, învățăminte cu privire la valorile moral-spirituale. Pentru a interesa elevii, conținutul povestirii morale trebuie să fie viu, emoționant, prezentat într-un limbaj accesibil elevilor și ilustrat cu material intuitiv. Povestirea morală (parabola) trebuie să asigure un climat emoțional adecvat, prin folosirea de către profesor a intonației, a mimicii și a gesturilor adecvate, din care să rezulte clar atitudinea pe care o ia față de personajele povestirii.
4.	Analiza de caz și decizia de grup	Prin această metodă elevilor li se propune să analizeze un caz care relatează despre un comportament moral. Metoda presupune trei etape succesive: alegerea și prezentarea cazului, analiza și discutarea lui, adoptarea soluției (deciziei). Identificarea soluției optime se obține treptat, în urma unui schimb reciproc de opinii și contraziceri. În acest mod, sunt activate cunoștințele morale ale elevilor și se dezvoltă judecata morală.

5.	Lectura după imagini	<p>Are ca scop recunoașterea valorilor moral-spirituale în diferite contexte de viață; aprecierea valorică a comportamentelor proprii și ale altor persoane în contextul normelor moral-spirituale, dând dovadă de atitudine critică și comunicare asertivă. Această activitate are două componente de bază:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Prima componentă a activității se realizează prin observarea directă a imaginilor pe baza analizei, sintezei și a generalizării datelor din imagine. Elevii sunt solicitați să analizeze imaginile, să le descrie, să le interpreteze și să le compare, folosind un limbaj propriu. De asemenea, cadrul didactic poate utiliza povestirea morală, metoda conversației pentru antrenarea elevilor în observarea directă a imaginilor. 2. A doua componentă vizează aprecierea valorică a faptelor unor personaje ale textelor artistice/folclorice de către elevi. La această etapă, un rol important revine întrebărilor adresate elevilor de către cadrul didactic, care trebuie să dirijeze atenția elevilor spre perceperea elementelor semnificative ale imaginii. <p>Desfășurarea activității conține următoarele secvențe:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Introducerea în activitate – prin anunțarea subiectului lecției și prezentarea imaginilor. În această secvență, se pot folosi mai multe procedee pentru captarea și menținerea atenției elevilor. 2. Perceperea ilustrațiilor – prin analiza, descrierea, compararea și interpretarea acestora prin prezentarea concluziilor la care se ajunge. 3. Finalizarea conținutului principal al imaginilor și sinteza finală. După sinteza finală, se poate solicita elevilor să dea un titlu semnificativ pentru fiecare imagine.
6.	Jocul didactic	<p>Are o mare importanță, deoarece vizează cultivarea creativității, a încrederii în forțele proprii, precum și a spiritului de răspundere, de colaborare și de ajutor reciproc. Jocurile constituie o strategie complexă de promovare și de cultivare a valorilor moral-spirituale. Prin elementele jocului modelăm trăsăturile pozitive ale personalității: bunătaea, onestitatea, responsabilitatea, voința, respectul față de alte persoane. De ex: „O faptă bună”, „Imaginea din oglindă”, „Prietenia”, „Să iubim și să ocrotim natura”, „Cum se comportă un școlar bun” „Te rog să-mi dai!”, „Ce lipsește de la masă?”, „Când, cum și cui oferim flori etc.), activități prin care se educă trăsături pozitive de voință și caracter și se formează atitudini pozitive față de sine și față de cei din jurul său.</p>

Haruța A. consideră că cele mai eficiente metode de educație morală pot fi: *convorbirea morală* – un dialog sau o discuție între pedagog și elevi prin care se urmărește clarificarea cunoștințelor morale concomitent cu declanșarea de trăiri afective din partea elevilor. Se disting *convorbiri organizate și convorbiri ocazionale*. Convorbirile organizate – se desfășoară cu întreaga grupă, urmărindu-se precizarea unor reguli privitoare la comportarea elevilor de vârstă școlară mică. Convorbirile ocazionale – se desfășoară cu grupuri de elevi sau individual.

În cadrul convorbirilor putem aborda o varietate amplă de teme: „Cum ne comportăm acasă și la școală?”, „Învățăm să fim mai buni”, „Cum circulăm?”, „Bunele maniere”, etc. [3].

Exercițiul moral – constă în executarea sistematică a unor fapte și acțiuni, în condiții relative identice, cu scopul formării deprinderii și obișnuințelor de comportare morală, al elaborării și sistematizării trăsăturilor de voință și caracter implicate în atitudinea și conduita morală a elevului. Această metodă presupune două momente principale: formularea cerințelor și exersarea propriu-zisă [3].

Reflecția morală – este un act de meditație spre a înțelege și explica sensul unei manifestări de comportament, mobilurile și consecințele sale [3].

Pe lângă metodele specifice educației morale ce pot fi aplicate în cadrul lecțiilor de Educație moral-spirituală, cadrele didactice pot valorifica și *metodele interactive* ca de ex: Brainstorming-ul, Explozia stelară, Copacul ideilor, Cvintetul, Ciorchinele, Știu – Vreau să știu – Am învățat, Metoda cadranelor, Diagrama Venn, Graficul T, Pălăriile gânditoare etc.

Alte *modalități*, care după părerea noastră pot contribui la educația morală a elevilor din ciclul primar pot fi [7, pp. 62-63]:

1. *Excursii tematice, excursii pentru promovarea monumentelor istorice aflate în raza localității*

Algoritmul organizării excursiei:

1. Documentarea profesorului, stabilirea scopului și a obiectivelor.
2. Selectarea temei excursiei, stabilirea locului și duratei desfășurării excursiei.

3. Realizarea propriu-zisă a excursiei.
4. Evaluarea se poate face fie la locul vizitat, fie la întoarcere, solicitând opinia elevilor:
 - a. Ce le-a atras atenția?
 - b. Ce le-a plăcut?
5. Profesorul poate aprecia elevii care s-au remarcat prin cunoștințe, comportamente corespunzătoare și atitudini morale în cadrul excursiei.
6. Activitatea poate finaliza cu mai multe realizări produse: portofoliu, expoziții.

2. Târgul de Crăciun

1. Târgul de Crăciun – vinderea unor obiecte, a unor produse alimentare (dulciuri, cozonaci și plăcinte specifice sărbătorii de Crăciun) confecționate/pregătite de elevi la școală/împreună cu părinții.
2. Colectarea donațiilor pentru copiii din familii social-vulnerabile.
3. Expoziție de lucrări artistico-plastice cu tematica sărbătorilor de Crăciun.

3. Expoziții: Obiceiuri de Paști

1. Realizarea unei expoziții cu desene, colaje, felicitări de Paști, ouă încondeiate.
2. Organizarea activităților de pictură, de desen și de încondeiere a ouălor.

4. Vizite la muzee și expoziții organizate sub conducerea profesorilor

1. Fiecare vizită la muzeu va fi precedată de discuții pe marginea expoziției.
2. Înainte de vizite, elevilor li se pot distribui întrebări sau sarcini concrete, ale căror răspunsuri urmează să le găsească în timpul vizitei.

5. Participarea la manifestări cultural-artistice din localitate, la serbări și concursuri literar-artistice

Cadrele didactice nu trebuie să uite de povestiri, povești, poezii, proverbe și zicători pe care le citește școlarii. Ele vorbesc de multe situații, care necesită aprecierea din punctul de vedere al normelor de conduită morală. Cuvântul artistic prin forța plasticității și caracterului concret îi influențează pe copii, trezindu-le sentimentul de dragoste și stimă față de oamenii sinceri și cinștiți și, dimpotrivă, sentimentul de dispreț față de orice minciună, față de acțiunile egoiste.

Școlarul percepe *fata babei* din povestea „Fata babei și fata moșneagului” drept o fată ce are o conduită negativă, dar el trebuie să rămână cu imaginea corectă din punct de vedere moral.

Atunci când textul nu ne ajută, valorificăm și stimulăm potențialul creativ al vârstei: „*Voi cum credeți că ar fi trebuit să se procedeze?*” Servind drept exemplu această poveste elevii înțeleg că oamenii sunt răsplătiți după merit, după bunătatea, hărnicia și modestia fiecăruia și ajung să prețuiască munca, să aprecieze rezultatele ei și să disprețuiască lenea, lăcomia, viclenia, invidia și răutatea.

Proverbele și zicătorile dau contur formării personalității copilului, având o bogată valoare estetică și etică, conducând la formarea unor calități morale ca: cinstea, hărnicia, dragostea de oameni, bunătatea, curajul, modestia. Cadru didactic pentru a implica elevii și a contribui la conștientizarea unor fapte bune și rele, poate numi o poveste și elevii să numească cât mai multe proverbe legate de ea.

De ex: *Capra cu trei iezi*

1. „Lăcomia strică omenia”
2. „Cine sapă groapa altuia cade singur în ea”
3. „Ascultă sfatul părintesc, că altfel e vai de tine”.

Memorizările de poezii: „Adevărul” „Doi frați cumiți”, „Fapte bune” etc. aprofundează nivelul cunoașterii relațiilor interumane generând atitudini pozitive față de familie. Recitarea este o plăcere pentru școlarii mici. Ele trezesc puternice sentimente de bucurie, dragoste de viață, de apreciere sau dezaprobare față de anumite comportamente și valori.

Privite în ansamblu, toate modalitățile enumerate pot avea un aport important la educația morală a elevilor. Rămâne la decizia cadrului didactic pe care le va selecta în vederea educației morale a discipolilor săi. Totodată, trebuie de menționat faptul că un cadru didactic competent va aplica aceste metode nu doar în cadrul orelor de Educație morală, dar și la celelalte discipline, în pauză, în cadrul activităților extracurriculare și ori de câte ori va avea ocazia de a intra în contact cu elevii.

Bibliografie:

1. CARA, Angela, NICULCEA, Tatiana. *Educația moral-spirituală: Ghidul învățătorului, clasele I-IV*. Chișinău: Ed. Lyceum, 2016. 88 p. [online] [citată 02.10.2022]. Disponibil la: https://mecc.gov.md/sites/default/files/educatia_moral-spirituala_clasele_i-iv_ghidul_invatatorului.pdf

2. CRISTEA, Sorin. Educația morală. In: *Revista Didactica Pro...*, 2010, nr. 3(61), pp. 53-56. ISSN 1810-6455
3. HARUȚA, Augustina. *Educația morală a elevilor de vârstă școlară mică în cadrul instruirii* [online] [citată 03.10.2022]. Disponibil la: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/1p-502-513.pdf
4. HEIDEGGER, Martin. *Originea operei de artă*. Ediția a III-a. București: Ed. Humanitas, 2011. 404 p. ISBN 978-973-50-3157-2
5. MOMANU, Mariana. *Introducere în teoria educației*. Iași: Ed. Polirom, 2002. 176 p. ISBN 973-681-099-2
6. NICOLA, Ioan. *Pedagogie*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1992. 296 p. ISBN 973-30-2342-6
7. NICULCEA, Tatiana, CARA, Angela, VARTIC, Ana. *Educație moral-spirituală: Ghid metodologic, clasa a II-a*. Chișinău: Ed. Lyceum, 2019. 64 p. ISBN 978-9975-3353-5-5
8. NOVEANU, Eugen. *Științele Educației. Dicționar Enciclopedic*. Vol. II. București: Ed. Sigma, 2007. 1295 p. ISBN 978-973-649-395-9
9. PÂSLARU, Vlad. *Valorile educației* [online] [citată 03.10.2022]. Disponibil la: <https://ru.scribd.com/doc/134624446/Valorile-Educatiei-Vlad-Paslaru>
10. VOICU, Cornelia. *Educația morală: context educațional* [online] [citată 01.10.2022]. Disponibil la: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/330-337_2.pdf